

Gençlerde sigaradan korunma konusunda akran eğitimi programının etkinliği

Gökben Yaslı^a, Gönül Dinç Horasan^b, Hilal Batır^c

Özet

Amaç: Sigaradan korunmada gençlere yönelik eğitim programları önemlidir. Çalışmada gençlerde akran eğitimi programının sigara içme davranışı üzerindeki etkisini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. **Yöntem:** Girişimsel tiptedir. Manisa Kent Merkezinde üç farklı liseye 2007-2008 eğitim-öğretim yılında devam eden öğrenciler kontrol grubu (n= 1737, katılım yüzdesi 89,6), aynı liselere 2008-2009 yılında devam eden öğrenciler girişim grubu (n=1787, katılım yüzdesi 81,0) olarak ele alınmış, sigara içme verileri karşılaştırılmıştır. Girişim, 2008-2009 eğitim öğretim yılında akran eğitimi programı şeklinde uygulanmıştır. Toplam 150 akran eğiticisine eğitimler verilmiş (30'ar kişilik 5 grup, 3 seans eğitim), akran eğiticileri arkadaşlarına sigaradan korunma konusunda eğitim ve destek vermişlerdir. Veriler Mayıs 2008 ve Mayıs 2009'da uygulanan öğrencilerin doldurduğu anketlerle toplanmıştır. Girişim ve kontrol gruplarının sigara içme ve sigarayı deneme insidansları karşılaştırılmıştır. Veriler *SPSS for Windows 10.0* istatistik paket programında ki kare testi ve lojistik regresyon analizi ile değerlendirilmiştir. **Bulgular:** Hiç sigara içmemiş olan gençlerde sigara içme insidansı kontrol grubunda %3,2, girişim grubunda %2,9'dur (p=0,547). Önceki yıl sigarayı denemiş olanlarda sigara içme insidansı kontrol grubunda %6,3, girişim grubunda %9,4'dur (p=0,069). Sigara içme oranı girişim ve kontrol gruplarında sırasıyla olmak üzere önceki yıl düzensiz içicilerde %72,2 ve %71,3 (p=0,876), önceki yıl düzenli içicilerde %81,8 ve %77,9'dur (p=0,369). Önceki yıl hiç sigara içmemiş olan gençlerde sigarayı deneme insidansı kontrol grubunda %3,2, girişim grubunda %3,9 (p=0,397)'dur. **Sonuç:** Çalışmada akran eğitimi programının gençlerin sigara içme davranışı üzerinde etkili olmadığı saptanmıştır. Bu konuda daha büyük gruplarda, uzun izlem dönemi olan, akran eğiticilerinin popüler gençler arasından seçildiği programların yürütülerek etkinliğin değerlendirilmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sigara, akran eğitimi, sigara içme, sigarayı deneme.

The effectiveness of the peer education program on smoking control among young people

Abstract

Objective: This study was planned to evaluate the impact of the peer education program on smoking behavior.

^a Uzm. Dr. Ödemiş Toplum Sağlığı Merkezi, İzmir

^b Prof. Dr. Celal Bayar Üniversitesi Tıp Fakültesi Biyoistatistik ve Tıp Bilişimi AD., Manisa

^c Yrd.Doç. Dr. Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Eğitimi AD., Manisa

Sorumlu Yazar: Gökben Yaslı, Ödemiş Toplum Sağlığı Merkezi, İzmir. Tel: E-posta: gokben.yasli@gmail.com

Geliş tarihi: 23 Mayıs 2011, Kabul tarihi: 23 Haziran 2012

Method: Interventional study. City Center of Manisa in the academic year 2007-2008 in three different high school students who continue their control group (n=1737, participation rate 89.6), the same students who continue their high schools in 2008-2009 intervention group (n=1787, participation rate 81,0) is considered, smoking data were compared. There were 150 peer volunteers in total (5 groups of 30 people, three sessions of education), training and support on smoking prevention peer educators gave to friends. The incidences of smoking and smoking trial intervention and control groups were compared. SPSS for Windows 10.0 program was evaluated by chi-square test and logistic regression analysis. **Results:** The incidence of smoking among youth in the control group who never smoked, 3.2%, 2.9% in the intervention group (p=0.547). Tried cigarette smoking in patients with previous years, the incidence of 6.3% in control group, 9.4% in the intervention group (p=0.069). Smoking rate in the intervention and control groups, 72.2% and 71.3% the previous year, irregular smokers (p=0.876), 81.8% and 77.9% the previous year, regular drinkers (p=0.369) Previous year trial the incidence of smoking among young people in the control group who had never smoked 3.2%, 3.9% in the intervention group (p=0.397). **Conclusion:** Peer volunteers' education programme on smoking prevention has a limited effect on smoking prevention. Larger sample size and with longer follow up on impact of peer educational programmes on smoking prevention period should be carried out.

Key Words: Smoking, peer education, smoking, regular smokers, try smoking

Giriş

Sigara, yaygın kullanılması ve dünyadaki hastalık yükündeki önemli payı nedeni ile önemli bir halk sağlığı sorunudur. Sigara içicilerinin %80'inden fazlasının 18 yaşından önce sigaraya başladığı bildirilmektedir. Bu konuda yürütülen çalışmaların sonuçları da gençlerde sigara içiminin oldukça yaygın olduğunu göstermektedir¹. Ülkemizde 2003 yılında yapılan Küresel Gençlik Tütün Araştırması sonuçlarına göre; 13-15 yaş grupları arasında halen tütün içme prevalansı erkeklerde %11,1, kızlarda %4,4, toplamda ise %8,4'tür².

Sigaraya başlama yaşının küçük yaşlara kaymış olması ve gençlerde sigara içiminin yaygın olması nedeniyle gençlerde tütün kontrolüne yönelik programların yürütülmesi önem taşımaktadır. Tütün kullanımının azaltılması için sigara dumanından pasif etkilenim riskini azaltmaya yönelik önlemler (yasal düzenlemeler), çocuk, ergen ve gençlerin tütüne başlamasının azaltılmasına yönelik önlemler (tütün ürünlerinin birim fiyatlarının

arttırılması, gençlere sigara satışına izin verilmemesi, gençlere yönelik sağlık eğitimi ve danışmanlık hizmetleri), kitlesel medya ile eğitim (sigara karşıtı reklamlar, sigara bırakma yarışmaları, ödülleri) sağlık hizmeti sunumunda sigarayı azaltıcı girişimler (hasta eğitimi, bırakma hatları) uygulanmaktadır³. Gençlerde sigaradan korunma konusunda yürütülen sağlık eğitimi ve danışmanlık hizmetlerinin farklı yöntemlerle verildiği görülmektedir. Akran eğitimi gençlere yönelik eğitimlerde kullanılabilecek yöntemlerden biridir. Akran eğitimi "eğitim almaya istekli genç insanların uzmanlar tarafından etkileşimli yöntemlerle bilinçlendirilmelerinden sonra akranları ile birlikte gerçekleştirdikleri, gençlerin bilgi, tutum, inanç ve beceri yönünden gelişmesi ve kendi sağlıklarını koruma bilincini kazanmalarını amaçlayan eğitimsel etkinliklerdir. 2004 yılında İngiltere'de Bristol kentinde 11-12 yaş grubu öğrencilerde yürütülen sigara konusunda akran eğitimi çalışmasının (ASSIST) birinci yılı izlem verilerine

bakıldığında ise önceki yıl sigarayı denemiş olanlarda ve ara sıra içenlerde düzenli içicilik sıklığı girişim grubunda (%18,8), kontrol grubuna (%23,0) göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha düşük saptanmıştır. Önceki yıl hiç sigara içmemiş gençler ve önceki yıl düzenli içicilerin sigara içme davranışlarında ise farklılık saptanmamıştır⁴.

Ülkemizde gençlerde tütün kontrolü konusunda etkin eğitim programlarının geliştirilmesi ve uygulamaya geçirilmesi gerekmektedir. Bu çalışmada lise öğrencileri üzerinde sigara konusunda yürütülecek olan akran eğitimi programının etkinliğini değerlendirmek amaçlanmaktadır.

Yöntem

Girişimsel tipte bir çalışmadır.

Araştırma grubu: Daha önce hiç sigara içmemiş olanlarda sigara içme insidansının girişim grubunda %2, kontrol grubunda %4 olacağı öngörülmüş; tip 1 hata %5, güç %80 alınmış ve girişim ve kontrol gruplarının her birinde 2480'er kişinin bulunması gerektiği hesaplanmıştır. Manisa kent merkezinde üç liseye 2007-2008 eğitim-öğretim yılında devam eden öğrenciler kontrol grubunu (n=1737, katılım yüzdesi 89,6), aynı liselere 2008-2009 yılında devam eden öğrenciler girişim grubunu (n=1787, katılım yüzdesi 81,0) oluşturmuştur.

Veri toplama: Kontrol grubunun verisi Mayıs 2008 ve girişim grubunun verisi Mayıs 2009'da anketle toplanmıştır. Öğrencilerden anketlere ad ve soyadı yazmaları istenmemiştir, analizlerde kontrol grubu ve girişim grubu bağımsız gruplar olarak ele alınmıştır (Şekil 1).

Girişim

Akran eğitimi programı 2008-2009

eğitim öğretim yılında uygulanmıştır.

a.Akran Eğiticiyi Öğrencilerin Seçilmesi: Okullarda akran eğiticiyi olmak isteyen öğrenciler için duyuru yapılmış, istekli 150 öğrenci akran eğiticiyi olarak seçilmiştir. Her sınıfta en az bir akran eğiticiyi bulunmasına özen gösterilmiştir.

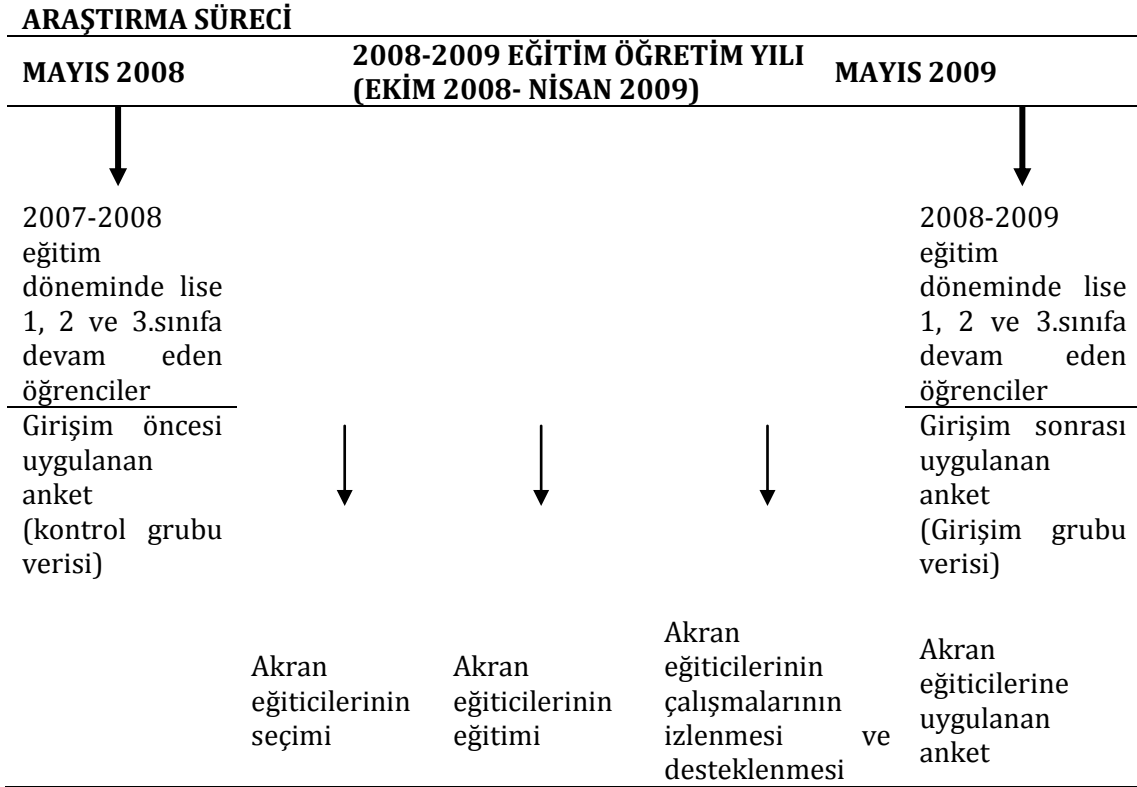
b.Akran Eğiticilerinin Eğitimi ve İzlenmesi: Akran eğiticilerinden 30'ar kişilik beş grup oluşturulmuştur. Araştırmacı tarafından her gruba üç farklı seansta "sigara epidemiyolojisi", "sigaranın sağlığa zararları", "sigarayı nasıl bırakırım?" konularında eğitim verilmiştir. Sigara karşıtı broşür ve afiş hazırlanarak akran eğiticilerine dağıtılmıştır. Akran eğiticileri ile haftalık toplantılar yapılmıştır. Akran eğiticilerinin sigarayı bırakmak isteyen arkadaşlarına Üniversite Hastanesi Sigara Bırakma Polikliniğinden danışmanlık hizmeti alabilecekleri belirtilmiş, ancak bu konuda hiç talep olmamıştır. Akranların haftalık deneyimlerini yazabilecekleri bir günlük de oluşturulmuştur.

Veri analizi

Temel karıştırıcı değişken olan gencin önceki yıl sigara içme durumudur. Buna göre [hiç içmemiş/ denemiş/ arasıra içici (<1 sigara/ hafta)/ düzenli içici (≥1 sigara/hafta)] tabakalı analizler yapılmıştır. Farklı sigara içme kategorilerinde girişim ve kontrol gruplarının yaş ve cinsiyet dağılımlarının farklı olup olmadığı ki kare testi ile değerlendirilmiş, bazı karşılaştırmalarda istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar saptanmıştır.

Girişim ve kontrol gruplarının önceki yıl sigara içme durumları yaş ve cinsiyete göre düzeltilerek karşılaştırılmıştır. Bu amaçla lojistik regresyon analizi uygulanmıştır.

Şekil I. Araştırma Tasarımı

Bulgular

Önceki yıl sigarayı hiç içmemiş olanlarda ve düzensiz içicilerde, girişim ve kontrol gruplarının cinsiyet oranları

benzerdir; sigarayı denemiş ve haftada birden daha fazla içenlerde kontrol grubunda erkek oranı daha fazladır (Tablo 1).

Tablo 1. Önceki yıl sigara içme durumuna göre girişim ve kontrol gruplarının cinsiyet dağılımı

Önceki yıl sigara içme durumu	Cinsiyet	Kontrol	Girişim	Toplam	p
		%	%	%	
Hiç içmemiş	Erkek	(n=1131) 49,9	(n=1155) 46,6	(n=2286) 48,3	0,106
	Kız	50,1	53,4	51,7	
Denemiş	Erkek	(n=421) 52,7	(n=446) 42,8	(n=867) 47,6	0,004
	Kız	47,3	57,2	52,4	
Arasına içiyor (hafta≤1 sigara)	Erkek	(n=52) 75,0	(n=54) 57,4	(n=106) 66,0	0,056
	Kız	25,0	42,6	34,0	
Düzenli içiyor (hafta≥1 sigara)	Erkek	(n=95) 69,5	(n=131) 55,7	(n=226) 61,5	0,036
	Kız	30,5	44,3	38,5	
Toplam	Erkek	(n=1699) 52,5	(n=1786) 46,6	(n=3485) 49,5	0,001
	Kız	47,5	53,4	50,5	

Önceki yıl sigara içme durumuna göre yaş dağılımı değerlendirildiğinde tüm kategorilerde 15 yaş ve altında olanların kontrol grubunda daha fazla olduğu, ancak yalnızca hiç içmemişlerde

ve arasıra içenlerde aradaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır ($p=0,000$ ve $p=0,025$) (Tablo 2).

Tablo 2. Önceki yıl sigara içme durumuna göre girişim ve kontrol gruplarının yaş dağılımı

Önceki yıl sigara içme durumu	Yaş grubu (n)	Kontrol	Girişim	Toplam	p
		%	%	%	
Hiç içmemiş		(n=1161)	(n=1155)	(n=2316)	0,000
	15 yaş ve altı	36,0	26,1	31,0	
	16 yaş	32,8	38,4	35,6	
	17 ve üzeri	31,2	35,6	33,4	
Denemiş		(n=424)	(n=446)	(n=870)	0,077
	15 yaş ve altı	27,4	21,1	24,1	
	16 yaş	34,2	39,2	36,8	
	17 ve üzeri	38,4	39,7	39,1	
Arasıra içiyor (hafta≤1 sigara)		(n=54)	(n=54)	(n=108)	0,025
	15 yaş ve altı	25,9	7,4	13,1	
	16 yaş	31,5	31,5	30,1	
	17 ve üzeri	42,6	61,1	56,8	
Düzenli içiyor (hafta≥1 sigara)		(n=98)	(n=131)	(n=229)	0,129
	15 yaş ve altı	17,3	9,9	13,1	
	16 yaş	32,7	28,2	30,1	
	17 ve üzeri	50,0	61,8	56,8	
Toplam		(n=1737)*	(n=1786)	(n=3523)	0,001
	15 yaş ve altı	32,5	23,1	27,7	
	16 yaş	33,1	37,6	35,4	
	17 ve üzeri	34,4	39,3	36,9	

Daha önce hiç sigara içmemiş olan gençlerde sigara içme insidansı kontrol grubunda %3,2, girişim grubunda %2,9'dur ($p=0,547$). Önceki yıl sigarayı denemiş olanlarda sigara içme insidansı kontrol grubunda %6,3, girişim grubunda %9,4'dur ($p=0,069$). Sigara

içme oranı girişim ve kontrol gruplarında sırasıyla olmak üzere önceki yıl düzensiz içicilerde %70,4 ve %72,2 ($p=0,876$), önceki yıl düzenli içicilerde %81,8 ve %77,9'dur ($p=0,369$) (Tablo 3).

Tablo 3. Önceki yıl sigara içme durumuna göre girişim ve kontrol gruplarında sigara içme durumu

Önceki yıl sigara içme durumu		Sigara içme		p *
		Evet	Hayır	
Hiç içmemiş	Kontrol(n=1171)	3,2	96,8	0,547
	Girişim(n=1155)	2,9	97,1	
	Toplam(n=2326)	3,1	96,9	
Denemiş	Kontrol(n=429)	6,3	93,7	0,069
	Girişim(n=446)	9,4	90,6	
	Toplam(n=875)	7,9	92,1	
Arasına İçiyor (Hafta≤1 sigara)	Kontrol(n=54)	70,4	29,6	0,876
	Girişim(n=54)	72,2	27,8	
	Toplam(n=108)	71,3	28,7	
Düzenli İçiyor (Hafta≥1 sigara)	Kontrol(n=99)	81,8	18,2	0,369
	Girişim(n=131)	77,9	22,1	
	Toplam(n=230)	79,6	20,4	

*Yaş ve cinsiyete göre düzeltilmiş

Önceki yıl hiç sigara içmemiş olan gençlerde bir yıl sonunda sigarayı deneme insidansı kontrol grubunda

%3,2, girişim grubunda %3,9'dur (p=0,397) (Tablo 4).

Tablo 4. Önceki yıl hiç sigara içmemişlerde girişim ve kontrol gruplarında sigarayı deneme insidansı

Bir yıl önceki sigara içme durumu		Sigara içmeyi deneme		p *
		Evet	Hayır	
Hiç içmemiş	Kontrol(n=1171)	3,2	96,8	0,397
	Girişim(n=1155)	3,9	96,1	
	Toplam(n=2326)	3,6	96,4	

*Yaş ve cinsiyete göre düzeltilmiş

Akran eğitimcilerinin yaklaşık üçte ikisi aldığı eğitimin bilgi düzeyini çok etkilediğini, edindiği bilgileri arkadaşlarına her zaman anlattığını arkadaşlarının bilgilenmeleri

konusunda çok yararlı olduğunu belirtmiştir. Akran eğitimcilerinin %93,3'ü sigara içen arkadaşlarını bırakma konusunda ikna etmeye çalıştığını belirtmiş olup, bu konuda çok yararlı olduğunu düşünenler %63,8 olarak saptanmıştır (Tablo 5).

Tablo 5. Akran eğitimcilerinin aldıkları eğitimlere ilişkin deneyimlerinin yüzde dağılımı (n=150)

	Sayı	%
Eğitimler bilgi düzeyini nasıl etkiledi?		
Etkilemedi	15	10,1
Az arttı	27	18,1
Çok arttı	107	71,8
Toplam	149	100,0
Sana verilen bilgileri arkadaşına anlattın mı?		
Her zaman	100	66,7
Çoğu zaman	32	21,3
Arada sırada	16	10,7
Pek fırsatım olmadı	2	1,3
Toplam	150	100,0
Arkadaşlarının bilgilenmeleri konusunda yararlı oldun mu?		
Yararlı olamadım	2	1,3
Az yararlı oldum	17	11,3
Yararlı oldum	33	22,0
Çok yararlı oldum	98	65,3
Toplam	150	100,0
Sigara içen arkadaşlarımı ikna etmeye çalıştın mı?		
Evet	139	93,3
Hayır	10	6,7
Toplam	149	100,0
Arkadaşlarından sigarayı bırakanlar oldu mu?		
Evet	115	76,7
Hayır	35	23,3
Toplam	150	100,0
Bırakma konusunda yararlı oldun mu?		
Yararlı olamadım	2	1,3
Az yararlı oldum	14	9,4
Yararlı oldum	38	25,5
Çok yararlı oldum	95	63,8
Toplam	149	100,0

Her 10 akran eğitimcısından sekizi sigarayı bırakmanın zor olmasını, yedisi uzman kişilerce yapılması gerektiğini, dördü ise akran eğitimi etkinliklerine yeterince zaman bulamamış olması ve

arkadaşlarını etkilemede yetersiz kalmış olmasını akran eğitimi sürecinde yaşanan sorunlar arasında belirtmiştir (Tablo6).

Tablo 6. Akran eğiticilerinin arkadaşlarına sigara hakkında bilgi vermesi veya sigarayı bıraktırmaya ikna etmede yaşadıkları sorunların dağılımı (n=150)*

Akran eğiticilerinin yaşadığı sorunlar	(%)
Sigarayı kullanan kişilerin bırakmasının çok zor olması	80,7
Bu konuda uzman kişilerin yardımcı olması gerekir	68,7
Arkadaşlarımı ikna etme konusunda yetersiz kaldım	41,3
Yeterince zamanım olmadı	29,3
Dersler ve sınavlar gibi eğitim aktivitelerinin yoğun olması	38,7
Bu konu arkadaşlarımın ilgisini çekmedi	16,7
Ailem onaylamadı	13,3
Çok yakın olmadığım arkadaşlarımla konuşmaktan çekindim	9,3
Sağlık problemleri yaşadım	8,7
Arkadaşlarımın zamanı olmadı	6,0
Arkadaşlarımın ailesi izin vermedi	5,3
Konuya ilgimi kaybettim	5,3
Okuldan uzun süre uzaklaştım	5,3

*Birden fazla yanıt verilmiş olup, her sorun için yanıtlayanların yüzdesi sunulmuştur.

Tartışma

Bu çalışmada akran eğitimi programının gençlerin sigara içme davranışı üzerinde etkili olmadığı saptanmıştır. Bristol'da yürütülen ASSIST çalışması kapsamında da akran eğitiminin yalnızca önceki yıl sigarayı denemiş olanlarda ve ara sıra içenlerde düzenli içicilik oranlarını azalttığı (girişim ve kontrol gruplarında sırasıyla %18,8 ve %23,0), buna karşın önceki yıl düzenli içiciler ve sigara içmeyenlerin sigara içmesini etkilemediği saptanmıştır⁴. Gençlerde tütün kullanımını azaltmak amacı ile verilen klasik eğitimlerin etkili olmadığı yönünde birçok çalışmada gösterilmiştir. Bu çalışmalardan Sivas'ta yürütülen bir çalışmada sigara içme sıklığı girişim ve kontrol gruplarında sırasıyla olmak üzere ilköğretim öğrencilerinde %2,6 ve %3,8 ($p>0,05$); lise öğrencilerinde %15,2 ve %15,6 ($p>0,05$) olarak saptanmıştır⁵. 2007 yılında Balıkesir'de 11-15 yaş grubu çocuklarda yürütülen çalışmada ise girişim öncesi ve sonrası sigara içenlerin oranı girişim grubunda (girişim öncesinde %2,5, girişim

sonrasında %1,7, kapa değeri= 0.90, $p<0,001$) ve kontrol grubunda (girişim öncesinde %0,5, girişim sonrasında %0,9, kapa değeri=1,00, $p<0,001$) değişmemiştir⁶. 2000 yılında Danimarka'da Helsinki kentinde 13-14 yaş grubunda 7.444 öğrenci üzerinde yapılan başka bir girişim çalışmasında 14 bilgi dersi hazırlanmış ve üç yıllık sigara kullanımını engelleme çalışması programlanmıştır. Bu çalışmanın bir yıllık izlem sonucunda düzenli içicilerin oranı girişim grubunda %13,3, kontrol grubunda %12,8 bulunmuştur ($p>0,05$)⁷.

Bu çalışmanın bazı kısıtlılıkları söz konusudur. Akran eğitimleri Ekim 2008'de gerçekleştirilmiş, programın etkinliği Mayıs 2009'ta yani eğitimlerden 6 ay sonra değerlendirilmiştir. Çalışmanın diğer kısıtlılığı ise, akran eğiticilerinin gönüllü öğrenciler arasından seçilmesidir. Bu nedenle akran eğiticileri sigara içme olasılığı düşük ve sigara içen gençler tarafından popüler algılanmayan gençlerden oluşturulmuş olabilir. ASSIST çalışmasında girişim öncesi

ankette öğrencilere akran eğitimcisi olarak önerebilecekleri popüler, grup lideri konumundaki arkadaşlarının kimler olduğu sorulmuş, bu öğrencilerden isteyenler akran eğitimcisi olarak çalışmıştır⁴. Çalışmada eş zamanlı bağımsız bir kontrol grubunun alınmamış olması başka bir sınırlılığı oluşturmaktadır. Girişim döneminde medyada sigara karşıtı mesajlara geniş olarak yer verilmiştir. Bu nedenle kontrol grubu da sigara konusunda topluma yönelik eğitimlerden etkilenmiş olabilir.

Çalışmanın bir diğer sınırlılığı ise önceki yıl sigara içme durumuna göre tabakalı analiz yapıldığından örnek büyüklüğünün hedeflenen sayıya ulaşmamış olmasıdır. Araştırma kapsamında elde edilen bulgulara göre güç analizi yapılmış, %80'den oldukça düşük güç değerleri elde edilmiştir. Tablo 3'te sunulan verilere göre elde edilen güç değerleri önceki yıl hiç içmemişlerde %11.1, denemişlerde %52.3, az içenlerde %57.7, düzenli içicilerde %17.7'dir. Önceki yıl sigara içmemişlerde ve düzenli içicilerde sigara içme açısından girişim grubunun

lehine saptanan farklılıklar karşılaştırmaların gücü yetersiz kaldığından istatistiksel olarak anlamsız saptanmış olabilir.

Sonuç

Bu çalışmada akran eğitimi programının gençlerin sigara içme davranışı üzerinde etkili olmadığı saptanmıştır. Bu konuda akran eğitimi etkinliğini değerlendirmeye yönelik girişimsel çalışmalar planlanırken şu konular göz önünde bulundurulmalıdır:

- a. Akran eğitimi programı daha uzun süreli uygulanmalıdır
- b. Akran eğitimcileri arkadaşları tarafından popüler olarak görülen, lider özellikte olan öğrencilerden seçilmelidir.
- c. Girişim programından farklı özelliği bulunan gençlerin daha fazla yararlanıp yararlanmadığı saptanmak isteniyorsa alt gruplarda da yeterli örnek büyüklüğüne ulaşılmalıdır.
- d. Eş zamanlı kontrol grubu kullanılmalıdır.

Kaynaklar

1. US Department of Health and Human Services. Preventing tobacco use among young people: A report of the Surgeon General. Atlanta: US Department of Health and Human Services, CDC and National Center for Chronic Disease Prevention and Health Promotion, Office of Smoking and Health, CDC, 1994.
2. Erguder T, Soydal T, Uğurlu M ve ark. Türkiye Küresel Gençlik Tütün Araştırması, 2003. <http://www.turkkanser.org.tr/newsfiles/97TKGTA.doc> (Erişim:25.08.2009)
3. Backinger CL, Fagan P, Matthews E et al. Adolescent and young adult tobacco prevention and cessation:current status and future directions. *Tob Control* 2003;12(suppl 4):46-53
4. Audrey S, Holliday J, Campbell R. It's good to talk: adolescent perspectives of an informal, peer-led intervention to reduce smoking. *Soc Sci Med* 2006; 63(2):320-334.
5. Gökgöz Ş. Adolesan Çağda Sigara ve Alkole İlgili Verilen Eğitimin Etkileri, Doktora Tezi. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 2004.
6. Filiz H. Gençlerde Sigaradan Korunma Konusunda Bir Müdahale Programının Değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. 2007.
7. Vatiainen E, Pennanen M, Haukkala A, et al. The effects of a three-year smoking prevention programme in secondary schools in Helsinki. *Eur J Public Health* 2007;17(3):249-256.